

Linæa Sogn i gamle Dage.

Ved EDV. EGEBERG.

(Fortsat).

XI. Bøndernes Ydelser.

Næsten utallige var de Afgifter, Bønderne i dette Tidsrum havde at udrede. Ganske vist regnes mange af disse Afgifter i Reglen kun i Skillinger, men de var som sagt mange, og Pengenes Værdi var langt større end nu. Det summede alligevel op. Der var Kammerpenge, Arbejdspenge, Leding, Korntiende, Tærskpenge, Spindepenge, Brødbagningspenge, Kvægtiende, Kopenge, Husbondshold, Gæsteri, Engpenge, Vinterskat, Regnskabspenge, Sildepenge o. s. v.

Og af Naturalydelser har vi: Lysegarn, Baandstænger, Honning, Malt, Køer, Svin, Faar, Lam, Gæs, Høns, Kul, (Træ) Æg, Smør, Ved, Humlestænger, Jernkloder, (Jern af Myremalm) Haar (1 Mk. Haar = $\frac{1}{2}$ Sk.) o. s. v.

Vi vil her kun beskæftige os med den Ydelse, der ligesom er Stammen i alt det andet: Landgilden.

Den første Angivelse af denne er fra 1586 og taget fra Jordebogen over Silkeborg Gods. Det drejer sig altsaa om Ydelse fra Fæstere og Jordegne under Silkeborg.

Haarup. Gaardmændene: 1. Niels Frandsen og Per Jensen: Rug $\frac{1}{2}$ Ørte, Hafuer 1 Ørte, Smør 1 ⊗ (Harbopund), Greibyg (Gæsteribyg, Afløsning af Herskabsgæsteriet) 1 Ørt,

Suin 1, Veede (Ved) 23 Læs, homlestenger 1 Læs. 2. Per Bertelsen do. 3. Frandts Nielsen do. 4. Niels Christensen, do. 5. Per Westergaard do. Husmændene (hvoraf den ene er en Kone: »Kierstien Hiordkuen«) er der 5 af, og de giver henholdsvis: 21 Sk., 1 Mk., 1 Mk., 1 Mk., 10 Sk. 2 Alb. i Huspendinge.

Skjellerup. Niels Christensen: Rug 1 Ø., byg $\frac{1}{2}$ Ø., Smør 1 \mathfrak{B} , greijbyg 1 Ø., Suin 1, Veede 3 les, homlestenger 1 les. Niels Lassen: Rug 1 Skp., byg 8 Skp., haffuer 4 Skp., Gryn 2 Skp., Smør $\frac{1}{2}$ Tdr., greijbyg 3 Ø., Suin 1, lamb 1, hønns 4, Egh (Æg) 1 Snes, Weede 30 les, grejpenge 2 Mk. 10 Sk., 2 Alb. leding 6 Sk. Niels Persenn do. Kirstien Jennis: Grejbyg $\frac{1}{2}$ Ø., Suin 1, Øel (ØI) 2 Tdr., Silldpenninch (Silde) 2 Mk. 4 Sk., Leding 4 Alb. Skjellerup Mend af Torup Mark (nu under Voel) Rug 1 Ø., Smør $\frac{1}{2}$ Tdr.

Lenno. Niels Jensen: Rug 1 Ø., Haffer 1 Ø., Smør 2 Harbopund, Grejbyg 1 Ø., Suin 1, Weede 13 les, homlestenger 1 les. Niels Pedersen: Vogn 1, hiul 4. Michell Bager (Skovfoged?): huspenning 1 Mk. Laurs Nielsen: 21 Sk., 1 Alb. Enuold Sørensen (jordegen Bonde): Rug 6 Skpr., haffer 4 Skpr., Greipenge 2 Mk. 10 Sk., 3 Alb. leding 4 Sk. Jens Bagger (jordegen Bonde): som Enuold Sørensen.

Møllerup. Per Rasmussen: Rug $\frac{1}{2}$ Ø., byg $\frac{1}{2}$ Ø., haffer 1 Ø., Smør 2 \mathfrak{B} , Greibyg 1 Ø., Suin 1, Veede 24 les, homlestenger 1 les. Søffren Persen do. Søffren Lauridsen: Rug 1 Ø., byg 1 Ø., haffer 1 Ø., Smør 1 Fjdg., Suin 1. Alle Møllerup Mænd (undtagen Søff. Lauridsen) af bierup (Bjarup) Mark: Rug 1 Ø. Niels Simensen (jordegen): Rug 6 Skpr., byg 8 Skpr., haffre 4 Skpr., grynn 2 Skpr., Smør $\frac{1}{2}$ Tdr., greibyg $2\frac{1}{2}$ Ø., Suin 1, lamb 1, Gies 1, hønns 4, Egh 1 Snes, Veede 30 les, leding 5 Sk., Greipending 2 Mk. 10 Sk., 2 Alb. Niels Bertilsen (jordegen) do.

Lafuind. Søffren Lassen: Rug $\frac{1}{2}$ Ø., byg $\frac{1}{2}$ Ø., haffre 1 Ø., Greibyg 1 Ø., Suin 1, Veede 13 les, homblest. 1 les. Anders Jensen og Matz Jensen (begge som Søff. Lassen).

Jordebogen af 1608 noterer de samme Ydelser for de samme Gaarde. Der er kommen en ny Mand

et enkelt Sted, men det er i Reglen Sønnen af Manden fra 1586, vi træffer.

— Lad mig her indskyde, at Skjellerup paa dette Tidspunkt synes at have haft 3 Selvejere, Linaa 2 og Mollerup 2. Ejerne af de 2 Linaa-Gaarde hed Søffren Nielsen og Peder Christensen skoumager. (Dette sidste Navn kan man blive ved at følge helt op til Nutiden).

Efter Krigen i 1630, meddeler Jordebogen i „rigtig Udtog af Indkomst efter den Augslaug Kong. May. tilforordnede Commisær paa Bøndernes Landgilde udi Silcheborrig Lheen givet haffuer“: Frandts Nielsens Gaard i Haarup, hvor Fæsteren nu hedder Rasmus Madsen, slipper med 1 Skp. Rug, 3 Skpr. Byg, 4 Skpr. Havre og 1 Svin. Niels Willadsen i Haarup svarer af sit Hus, som i 1608 var ansat til 21 Sk., nu kun „3 Sk. Myndt“. Niels Lassen i Skjellerup, der endnu som meget gammel Mand har Gaarden, faar Nedsættelse af Rugen og Byggen til 1 Skp. og 3 Skpr. Havre udgaar.

Enevold Sørensens Gaard i Linaa, som er bleven til to Halvgaarde er nedsat til 2 Skpr. Rug, 1 Skp. Havre, 3 Skpr. Byg. Jens Baggers Gaard, som har den samme Ejer som i 1608, giver nu kun 1 Skp. Rug, 2 Skpr. 1 Fjk. Byg, 3 Fjk. Havre.

Der er Nedsættelse — foretaget af Jørgen Skeel og Christen Holk (Lensmand paa Silkeborg) — over hele Linien mellem baade Gaard- og Husmænd. Kun Niels Pedersens Boel i Linaa, som i 1608 er fæstet af Rasmus Jensen og Christen Deyn (Degn), som vi vil træffe senere, og som endnu besidder Boelet, giver fremdeles Vognen og Hjulene, en Afgift, som bliver ved at følge det langt op i Tiden.

— — Krigen 1643—45 giver sig ogsaa tilkende i Linæa Sogns Landgilde. I Jordebogens Margine staar Side op og Side ned — for hele Gjærn Herred — „forarmet“, „forskaanis“, „half korn“, „half Smør“ o. s. v. De fremmede Krigsfolk har sat deres Spor med Hærgning paa mange Maader. Et Syn paa Eggen, der foretoges af Ridefoged Christen Jensen, Silkeborg, og Herredsfoged Jesper Pedersen i Gjærn, siger, at der er særlig tre Sogne i Lenet, som er haardt medtagne af Fjenderne: „Lennoe, Schanderup och Spoerup“, og der bevidnes, at de „Icke Alleneste en gandsche ringe Thing at haffue saaet, Mens och gandske at Were Ruinerit, fragten Baade femon (Kreaturer) heste, hopper, Boeskab och aldt Andet, saa de iche kand Udgiffue Landgilde. Och nu udi sidste Indtræch af de Vrangelske (Vrangels Soldater) der gandsche opteret och forderfuet aldt huis Indhøstet Korn de hafde“. Især i Sporup Sogn er det galt, da der „laa Natleger med en gandske Regiment“. De to Mænd indstiller Sognene til som Helhed „for des Udgift at vere forschaanit“. En kongelig Kommission af Ridefogden, Herreds- og Deelfogeden, nogle Tingsvidner samt Adelsmændene Mogens Bille og Kield Kragh har saa foretaget Nedsættelser og Fritagelser.

Kun een Mand i Linæa, Jens Worm, har intet lidt i Krigen — af hvilken Grund nævnes ikke — og „giffuer fuldt“, og Hans Worm er „fri effter hans kong. May. breff“. Alle de andre Sognefolk faar stor Nedsættelse. Præsten Palle Pedersen Wendel „forskaanis for den feede Kou“ (Ko), som er en stor Post paa hans aarlige Landgilde (5 Skpr. Rug, $\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 4 Skpr. Havre, „1 fied Kou“, 2

Snese Egh, 2 Mk. $\frac{1}{2}$ Sk., 2 Alb. Gæsteri, 4 Sk. Leding). Og Forpagteren paa Silkeborg Mølle faar sine aarlige 40 Ørte Korn sat ned til 33.

Da Krigen er ovre, og Bonden kan begynde at trække Vejret frit og tage fat igen, kommer der ny Elendighed. 1648—49 meldes der om Misvækst i Skjellerup, Linaa, Laven, (Skanderup og Gjærn).

Tingsvidner kundgjorde „for dom ved eed och op-
ragte fenger effter Recessen, at dennom' udi ald sand-
hed vitterlig ehr“ — som Formelen i Tingbogen siger
— at „deris Kuoren seed af Roug byg och haffuer Aff-
ling var ganske Voeg (vag, = slet) och Renge dette
Aar, och aff kuld och Vand forderffuit, saa de neppe-
lig kunde bekomme dieris seed igien, udi lige moder
huis Renge kuoren der vogxede paa ehr saa voeg
saa de icke kand yde dett til landgilled eller andel,
Udi lige moder becomb di fattig folck icke ett læs
(Læs) høy (Hø) til deris huisse (Huse) eller gorde
dette Aar, som di fattig folck kunde haffue hafft til
hiellp adt føde dieris femon, saa de for samme stuore
misuegst skylld Neppelig kand formaae eller udstaae
adtt Udgifffue den thinde part ($\frac{1}{10}$) aff dieris kuoren
landgield dette Aar.“

De faar da ogsaa stort Afslag i Landgilden.

1651 er en hel Del af Ydelserne kommen op i det tidligere Niveau, d. v. s. Taksten fra 1586. Mølle-
ren i Silkeborg maa op med de sædvanlige 40 Ør-
ter Korn og Mel, og paa Palle Pedersen Wendels
Regnskab paraderer atter den „fiede Kou“. Om han
er kommen af med den, er vel dog et Spørgsmaal,
thi Lensregnskabet melder om fire Mænd i Linaa,
som „afkortes Landgilde, fordi de af Ildebrand haffer
faaed stor skade Nemblig Palle Pedersen, Jens Niel-

sen, Peder Lassen og Simon Sørensen“. Præstens Gaard er dog vist ikke Præstegaarden, men en anden, han ejer. Det skete den 9. April. Og der siges, at Branden „skal verre Anstucken og deres godtz och formue, saa och et aff deris Børn at skall verre forbrændt huor udoffuer de saauell (saavel) som formedelst suigdomb udi stoer Armod skall verre geraden (stedt) — —“

Fire Laven Bønder faar ogsaa samme Aar paa Grund af Sygdom og Misvækst Afslag. Der siges: „disse 4 Gaarde ere ringe paa eigendomb agger och eng, huorfor di dennom besidder er meget forarmit och behøffue affslag om di frembdelis Gaarden skulle besidde och brugge“.

1659—60—61—62 er det galt igen over det hele Sogn. Fjenden har atter været der. I min tidligere Afhandling (om Skovene) saa vi, hvorledes han hærgede Skovene. Silkeborg Slot fik ogsaa et Knæk ved den Lejlighed, og det er uden for al Tvivl, at Bønderne i Linaa Sogn, der grænsede til den Vej, hvor det store Hærtræk gik, har faaet deres Part af Elenigheden. Mølleren i Silkeborg — Peder Mikkelsen — kortes 2½ Skp. paa hver Ørte. I 1659 staar der i Slotsregnskabets Margine stadig disse Fyndord, som siger saa meget: „Ødde“ (Gaarden forladt. Ejeren slaaet ihjæl eller rømt). „Giffuer intet“ (er klædt af til Skindet) „den fjerde Part“, „forarmit“ o. s. v. I Linaa har den tidligere nævnte Jens Worm hyttet sig „efter Kongens Brev“. (Hans Gaard har paa dette Tidspunkt tilhørt Kongen. Denne tilskøder nemlig den og den anden af Hans Worm beboede Gaard i 1661 til Wibeke Tott). Og Simon Søffrensen i Boelet giver som sædvanlig Vogn og Hjul. Palle Peder-

sen Wendel er det smaat med. Sminge Aalegaard, som han har faaet i Fæste, er bl. a. bleven ødelagt for ham „siden første fienden kombi Landet och ingen dend Vill feste at Suor (svare) affgifften, huorfor dend ikke herudi (Regnskabet) Indføres til nogen Regning.“

Om de nærmere Omstændigheder ved denne Hærgning fortælles i Lensregnskabet, at Fjenden har ødelagt og nedbrændt den — og Broen — „formedelst ingen skulde haffue den gang offuer fra Loffuers-syssel (Løver-Syssel, hvori Hids Herred, laa paa den vestre Side Gudena. Aabo-Syssel, med Gjærn Herred, paa den østre) om Nattertide til dennom paa Thuillum Ladegaard, som di samme tider haffde deris quorterer.“

Laven By synes at være særlig haardt medtagen. Nedsættelserne her er næsten alle nede ved 0. Og det bemærkes, at „Rasmus Jensen, Laurits Søffrensen, Peder Lauridtsen, Jenns Pedersen och Niels Jensen alle Gaaer Saa godt Somb och tigger deris brød, huorfor de ey kand Thaalle adt Udgifffue noget aff deris Landgilde dette Aar“. (1661).

Den eneste, som har faaet sin Ydelse sat op i disse svære Tider, er Kromanden i Silkeborg, Christen Jensen; han har før givet til Slottet 1 Mk. i Fæste, nu maa han ud med 1 Rdlr. Naa — Kromændene var vel heller ikke af dem, der havde det ringest i Krigstid. Soldater plejer at drikke godt.

1664 gaar saa Silkeborg Gaard og Gods — hvortil mange Gaarde og Huse i Linaa Sogn hørte — over til Familien Fischer. De nærmere Omstændigheder ved Salget, og hvad der iøvrigt vedrører denne Familie, vil senere blive omtalt. Kronen afstod Godset med Forkøbs-Ret. Fra den Fischerske Tid haves

ingen Regnskaber. Men Tingbogen af 1678 og Matrikullen af 1688 kommer os her til Hjælp. Her er anført Silkeborg Fæsteres Landgilde, og der er foretaget endel Forandringer. Kun Boelet i Linaa med Vognen og Hjulene staar urokket.

Jeg anfører endel Ansættelser fra Haarup, Skjellerup og Linaa i 1678.

H a a r u p. Jochum Skovrider ($\frac{1}{2}$ Gaard): $2\frac{1}{2}$ Skp. Rug, 10 Skp. Havre, 10 Sk. Tærskpenge, $\frac{1}{2}$ Læs Humlestænger, 2 Sk. Spindepenge, 3 Rdlr. Arbejdspenge. Erik Christensen: $3\frac{1}{2}$ Skp. Havre, 24 Mk. Smør, 10 Sk. Tærskpenge, $\frac{1}{2}$ Læs Humlestænger, 2 Sk. Spindepenge. Jens Jensen: 10 Skp. Havre, 1 Mk. Smør, $\frac{1}{2}$ Læs Humlestænger, 10 Sk. Tærskpenge, 2 Sk. Spindepenge, $1\frac{1}{2}$ Mk. Oldengæld. Rasmus Nielsen: 3 Mk. Smør, $1\frac{1}{2}$ Læs Humlestænger. Mads Jensen: 10 Sk. Tærskpenge, 2 Sk. Spindepenge, $\frac{1}{2}$ Læs Humlestænger, 2 Mk. 4 Sk. Oldengæld. Jens Sørensen: $\frac{1}{2}$ Skp. Byg, $1\frac{1}{2}$ Skp. Havre, 1 Brændsvin, 1 Læs Humlestænger, 20 Sk. Tærskpenge, 4 Sk. Spindepenge. Niels Laursens Enke: 6 Rdlr. Arbejdspenge. Las Jensen: 10 Skp. Havre, 3 Mk. Smør, 7 Læs Humlestænger, 10 Sk. Tærskpenge, 2 Sk. Spindepenge, Oldengæld 3 Mk. Jens Svendsen: 11 Sk. Huspenge, $\frac{1}{2}$ Mk. Engpenge. Villads Bødker: 1 Mk. Huspenge, 5 Mk. 4 Sk. Oldengæld. Rasmus Nielsen: 5 Sk. 1 Alb. Huspenge, 3 Mk. 4 Sk. Oldengæld. Rasmus Fisker: 5 Sk. 2 Alb. Huspenge. Mette Kocks: $\frac{1}{2}$ Mk. Huspenge. Jens Rasmussen: 1 Mk. Huspenge, 4 Mk. 8 Sk. Oldengæld. De Haarup Mænd synes at have haft mange Svin paa Skoven det Aar.

S k j e l l e r u p. Per Andersen: 3 Ørte 2 Skp. Byg, 2 Mk. 10 Sk. 2 Alb. Gæsteri, 6 Sk. Leding, 6 Rdlr. Arbejdspenge. Anders Sørensen og Søren Poulsen: 3 Ørte 2 Skp. Rug, 4 Skp. Havre, 2 Skpr. Gryn, 2 Fjdg. Smør, 1 Brændsvin, 20 Sk. Tærskpenge, 4 Sk. Spindepenge. Niels Søffrensen og Christen Søffrensen: 1 Ørte Byg, 1 Brændsvin, 1 Td. Øl, 1 Mk. 2 Sk. Sildepenge, $4\frac{1}{2}$ Alb. Leding. Lars Brøger: 1 Ørte Byg, 1 Brændsvin, 1 Læs Humlestænger, 1 Td. Øl, 1 Mk. 2 Sk. Sildepenge, $4\frac{1}{2}$ Sk. Leding, 6 Rdlr. Arbejdspenge o. s. v. Af Torup Mark giver Bymændene 6 Letpund Smør.

L i n a a. Sal. Her. Palles (Præstens) Enke af Bundgaarden (Bondegarden, Hr. P. ejede ved Siden af Præstegaarden): 1 Brændsvin, 1 fed Ko, 1 Snes Æg, 2 Mk. 10 Sk. 2 Alb. Gæsteri, 4 Sk. Leding, 6 Rdlr. Arbejdspenge o. s. v.

I **Silkeborg Mølle** er Christen Jensen nu ansat til 35 Td. Mel og af Aalekisten 60 Rdlr. (det er første Gang, at denne er opført som bortforpagtet). Der bemærkes her: »Gjør affregning og yder dette til Husbonden og sin Hustru til Husholdning«.

Ydelserne synes i det hele taget at være sat op. Man lægger saaledes Mærke til de store Arbejdspenge — et Punkt, hvorefter Fischerne og Bønderne stadig stredes.

Af **Matrikullen** for 1688 anføres her Ydelser fra Haarup, Skjellerup og Linaa til Sammenligning.

H å r u p. Anders Nielsen og Erik Christensen: 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg Gæsteri, 2 Harbopund Smør, 1 Svin, 20 Læs Ved, 20 Sk. Tærskpenge, 4 Sk. Spindepenge, 1 Læs Humlestænger. Alle de øvrige Haarup Gaardmænd svarer det samme. Og hver Husmand svarer 21 Sk. 1 Alb. Huspenge, 1 Mk. Engpenge.

S k j e l l e r u p. Niels Andersen: 6 Skp. Rug, 8 Skp. Byg, 4 Skp. Havre, 2 Skp. Gryn, 1½ Td. Smør, 2½ Ørte Byg, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Snes Æg, 30 Læs Ved, 2 Mk. 10 Sk. 2 Alb. Gæsteri, 6 Sk. Leding. Anders Søffrensen og Søffren Rasmussen: Det samme som Niels Andersen. Niels Søffrensen Sinding: ½ Ørte Rug, 1 Ørte Byg, Gæsteri ½ Harbopund Smør, 1 Svin, 1 Td. Øl, 1 Mk. 2 Sk. Sildepenge, 5 Alb. Leding. Skjellerup Mænd af Torup Mark: 4 Ørte Rug, ½ Td. Smør. Lauritz Lassen og Lars Lauridsen: ½ Ørte Rug, 1 Harbopund Smør, 1 Ørte Gæsteri Byg, 1 Svin, 1 Læs Humlestænger, 3 Læs Ved, 1 Td. Øl, 1 Mk. 2 Sk. Sildepenge, 5 Sk. Leding. Anders Lauridsen: Af et Stykke Eng ved Resenbro 4 Mk. Smør. Laurits Lauritsen: 1 Rix Mk. Peder Lauritsen: Af et Hus ved Resenbro (Krudhuset?) 1 Rix Mk.

Linæa. Hr. Palle Pedersens Enke: Det samme som 1678 paa de 6 Skp. Rug nær. Sminge Aalegaard er her opført til 5 Tdr. Aal, men den er »Ødde« o. s. v.

Man ser, at her er ingen Forandring i Ydelserne. Især vil man lægge Mærke til, at Arbejdspengene er strøgne overalt.

Silkeborg Møller, Peder Mikkelsen staar nu igen til 40 Ørte Mel. Afgiften af Aalegaarden er strøget. Maaske Fischer selv fanger Aal nu. Derimod har Mølleren forpagtet Thegelgaards (Tegl) Jorden og giver deraf 1 Rix Mk.

— I 1720 købte Kronen atter Silkeborg, og det blev Ryttergods. Og i Protokollen for Skanderborg Rytterdistrikt af 1733 har vi en Liste over Ydelsen fra de forskellige Ejendomme i Sognet. I Rubrikken „Landgilde efter gammel Jordebog“ opføres den samme Landgilde, som vi kender fra Kronens Jordebøger fra 1664.

Men nu bliver Landgilden lagt om til en Pengeydelse. Der afløses med 1 Rdlr. 23 Sk. pr. Td. Hartkorn. (Altsaa efter Matrikullen af 1688).

Denne Takst holder sig saa nogenlunde, til Silkeborg Gods i 1767 gaar over i privat Eje igen, til Ritmester Hoff, hvilken Overgang senere vil blive behandlet.

I Jordebogen for 1733 ser Landgilden saaledes ud:

Møllerup. Rasmus Mogensens og Jens Sørensens Gaard (1586 fæstet af Per Rasmussen) 5 Rdlr. 24 Sk. Niels Thommensens Gaard (1586 Søffren Pedersen) 2 Rdlr. 86 Sk. Jens Rasmussen og Rasmus Nielsen (1586 Niels Simonsen) 6 Rdlr. 83 Sk. Jens Sørensen (1586 Niels Bertelsen) 2 Rdlr. 10 Sk. Laurs Nielsen (1586?) 6 Rdlr. 84 Sk. Af Bjarup Jord betaler

samtligte Mollerup Mænd (undtagen Laurs Nielsen) 4 Rdlr. 32 Sk.

L a v i n g. Peder Jensen (1608 Las Rasmussen) 4 Rdlr. 18 Sk. Niels Christensen og Anders Christensen (1586 Morten Jensen) 3 Rdlr. 55 Sk. Jens Laursen og Peder Nielsen Kopøt (1586 Søffren Lassen) 4 Rdlr. 18 Sk. Niels Knudsen (1586 Anders Jensen) 4 Rdlr. 22 Sk. Af Gadehuse er der 4, som svarer hver 7 Sk.

L i n n e. Laurs Jensen (1586 Niels Jensen) 6 Rdlr. 75 Sk. Jens Sørensen (1586 Niels Pedersen) 3 Rdlr. 8 Sk. Rasmus Sørensen (1586 Enevold Sørensen) 4 Rdlr. 27 Sk. Bymændene af aparte Jord 38 Sk. 4 Gadehuse hver 2 Rdlr. 86 Sk.

S k j e l l e r u p. Niels Andersen (Selvejer) (1586 Niels Lassen) 8 Rdlr. 4 Sk. Peder Anderseu og Anders Christensen (1586 Per Bertelsen) 5 Rdlr. 94 Sk. Anders Nielsen (1586 Frantz Nielsen) 3 Rdlr. 83 Sk. Laurs Pedersen Brøger (1586?) 7 Rdlr. Gadehuse, 3 Stk., med Afgift 2 Rdlr. 88 Sk., 2 Rdlr. 24 Sk., 1 Rdlr. 24 Sk. »Krudhuset« ?

H a a r u p. Rasmus Nielsen (1586 Niels Frantsen) 5 Rdlr. 92 Sk. Rasmus Jensen og Anders Jensen (1586 Per Bertelsen) do. Niels Pedersen og Lars Jensen (1586 Frants Nielsen) do. Hans Jacob Bæhr (1586 Niels Christensen) do. Laurs Laursen og Søren Jensen (1586 Per Vestergaard) do. 6 Gadehuse. De 5 hver 2 Rdlr. 24 Sk., 1 1 Rdlr. Silkeborg Møller, Hagen Johansen, sættes til 102 Rdlr. (af Ry Mølle giver Joh. Hagensens Enke [hans Moder] 110 Rdlr.).

Rytterdistriktets Protokoller af 1761 viser — med andre Fæsternavne — omtrent de samme Ydelser. Den „priviligerede Kro“ i Linæa er ogsaa anført her med sin Afgift til Regimentskassen paa 6 Rdlr. Mølleren i Silkeborg, Balzer Leidner, svarer de sædvanlige 102 Rdlr. — Videre angiver en Rytterdistrikts Protokol af 1766 — lige før Godsets Overgang til Privateje — atter de samme Summer som 1761.

— Endelig har vi til Oplysning om Spørgsmaalet „Efterretning efter Placaten af 24. Juni 1791 paa Silkeborg Hovedgaard“, som er nævnt under Afsnittet

„Drift, Sædskifter, Kvægpriser“. Her oplyser Ritmester Hoff følgende om Ydelserne:

For Mollerup Gaardmænds Vedkommende (Linæa er fra-solgt) (Anders Rask, Knud Laursen, Niels Rasmussen, Laurs Bertelsen og Niels Therkelsen) og Laven do. (Jens Sørensen, Jens Pedersen, Thomas Jacobsen) er Landgilden for hver 2 Rdlr. 3 Mk. 14 Sk. I Haarup giver Niels Laursen 4 Rdlr. 3 Mk. Peder Hansen 3 Rdlr. Christen Hansen 4 Rdlr. 2 Mk. 15 Sk. Jens Pedersen 4 Rdlr. 2 Mk. 9 Sk. Andreas Hansen 4 Rdlr. 2 Mk. 14 Sk. Jens Hansen 3 Rdlr. I Skjellerup giver Laurs Nielsen, Jens Pedersen, Anders Pedersen, Søren Christensen, Anders Andersen og Niels Jensen hver 3 Rdlr. 3 Mk. 3 Sk.

— Angivelse af Landgilde til Kapitlet i Aarhus eller Universitetet har jeg fundet et Par Gange.

I Linno har Cap. 1650 6 Tjenere, som giver saaledes: Christen Lauridtz: Rug 1 Ørte, Byg 1 Ørte, Havre 1 Ørte, Gæsteri Malt 9 Skp., Smør 1 Fjdg., Svin 1. Anne Soelgaardtz: Rug 1 Ørte, Byg 1 Ørte, Havre 1 Ørte, Gæsteri Malt 9 Skp., Smør 1 Fjdg., Svin 1, 8 Sk. Rasmus Bertelsen: Rug 1 Ørte, Byg 1 Ørte, Havre 1 Ørte, Gæsteri Malt 9 Skp., Smør 1 Fjdg., Svin 1, 8 Sk. Rasmus Søfrensen: Rug 1 Ørte, Byg 1 Ørte, Havre 1 Ørte, Gæsteri Malt 9 Skp., Smør 1 Fjdg., Svin 1, 8 Sk. Christen Christensen: Rug 1 Ørte, Byg 1 Ørte, Havre 1 Ørte, Gæsteri Malt 9 Skp., Smør 1 Fjdg., Svin 1, 8 Sk. Niels Smed: Penge 2 Mk.

I Mollerup. Anders Nielsen: Rug 1 Ørte, Byg 1 Ørte, Havre 1 Ørte, Gæsteri Malt 9 Skp., Smør 1 Fjdg., Svin 1, Lam 1, Gaas 1, Høns 2. Aff Gundholt (Gavnholdt): 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 12 Sk. Aff Kiers March (ved Kjærs Mølle): 1 Ørt Rug, 1 Ørt Byg, Smør 1 Otting, Penge: 2¹/₂ Mk. 2 Sk. 2 Alb.

I 1688 har Capitlet kun 4 Fæstere i Linæa: Rasmus Suolgaard, Bertel Rasmussen, Rasmus Søfrensen, Christen Christensen (sammenlign Navnene ovenfor). De giver hver: 1 Ørt Rug, 1 Ørt Byg, 1 Ørt Havre, 1 Fjdg. Smør, 1 Svin, 13

Sk. Penge, 9 Skp. Malt Gæsteri. Man vil se, det er omtrent det samme som ovenfor.

Og i Møllerup: Karen Enevoldsdaater (formodentlig Anders Nielsens Enke): Det samme som Anders Nielsen. Gundholt er her udgaaet, men af Kiersmarch svares, og det samme som i 1678. Her er endvidere opført som Kanniche Tiener Møller Niels Andersen i Kiersmølle med en Landgilde af »8 ørte meel«.

XII. Hoveriet.

Foruden Penge- og Naturalydelse havde de Linaa Mænd selvfølgelig ogsaa Arbejdsydelser. Hvor meget dette løb op til, haves ingen Fortegnelse over for Universitets-Ejendommenes Vedkommende og heller ikke for Silkeborgs før 1791, da Ritmester Hoff giver en saadan. Men hvor langt tilbage i Tiden denne har været gældende, ved vi intet om. Ritmesterens Fortegnelse vil senere blive omtalt.

Vi ved kun — gennem Lensregnskaber og Tingbøger — at der er lagt stærkt Beslag paa Bøndernes Ydeevne i denne Henseende ogsaa. Dog er det bevisligt, at Kronen med sine Lensmænd har været Bønderne en læmpeligere Husbonde end Fischerne.

— Hoveriet har for det første drejet sig om Arbejdsdage ved Gaardenes Drift: Pløjning, Harvning, Saaning, Udkørsel af Møg, Tærskning, Gærders Opsætning, Slagtning, Nedsaltning o. s. v.

Der tales endvidere idelig om Kørsel af Tømmer og Ved fra Skovene. af Slottets Sendinger til Provi-anthuset i København, ikke mindst under Krigene — især fra Kalmarkrigen har Slotsregnskabet mange Ægter — lange og korte Kørsler af forskellig Art osv.

Og der ydes en Mængde Hoveri ved Tilbygning, Ombygning og Istandsættelse af Slottets Bygninger.

I Frederik II's og især i Christian IV's Tid er der noget at gøre næsten hvert Aar. Ogsaa Silkeborg Møllebro bliver der idelig flikket paa. Jeg hidsætter et Mandtals-Register over „Plidtzfolk“ (Arbejds-mænd, som er pligtige at gøre Arbejdet) „som haffuer uoret Udj Adschillige Kong. May. Aarbeidt paa Silkeborg fra Philippi-Jacoby dag 1617 thil Aarsdagen 1618.“

Næsten hver Dag i Tiden fra den 29. Maj til 17. Februar anvendes der Bønder fra de omliggende Sogne til at arbejde paa Husene, i Ladegaarden, i Smedien, ved og i Silkeborg Mølle, ved Mølle-Dæmningen, i Bødkerværkstedet, ved Broarbejdet, Aalekisten, Ridestalden, til Slagtning, Nedsaltning. Ogsaa Kvinder anvendes ved Slagtingen i stort Omfang. Adskillige Dage er Mandskabets Hjemsted ikke anført, det er muligt, at Linæa Folk har ydet endnu mere Hoveriarbejde end det angivne.

Det hedder imidlertid:

»30. Maij. 22 aff Lennou sognen Inderster och Gaardmænd brød hus neder. 31. Maij. 23 af Leheno sognen Røddet ved Ladegaarden. 6. Juni. 33 af Lehenoe, Inderster och Gaardmend, igang med at tætte Dæmningen som var gennembrudt. 7. Juni. 24 fra Leheno sogn Hug og aag (agede) Thømer aff Horup skou til Møldæmningen. 7. Julij. 43 Karle fra Lehenov sognen hug Tømmer til Bødkerhuset. 10. Juli. 26 fra Lehenov Sognen huggede og aag Tømmer fra Haarup Skou til Bødkerhuset. 17. agede Sand og Steen til »Picheren« (Brolæggeren). 14. Juli. 18 af Lehenou Sogn huggede Tømmer fra Lehenov Skov. 15. Juli. 24 Lehenov Mend og Funder do. slog Pæle under Broen udenfor Porten. 29. August er 13 Karle fra Lehenov i Arbejde hos Tømmermanden at lave en »Rendbuch« (Rendebom = Murbrækker. Kan ogsaa bruges at slaa Pæle ned med). 3. Sep. »aag« Linæa Folk Pæle fra Haarup Skov til Bolværk. 3. Octob. 16 Linæa Folk opryddede Graven (om Slottet). 10. Octbr. 30 Folk fra Haarup

og Funder hjalp »Thomas Kock af Balle at slagte Kong. May Lam, hver 3 Maaltider i alt«. Th. Kock har den Dag i alt brugt 90 Mænd. 5. Nov. Th. K. bruger 54 Linaa Mænd at salte Kød. 21. Nov. staar 4 Karle i Linaa Smedie hos Niels Smed og slaar Ringe til Mølleakslen i Slotsmøllen. 22 Nov. 3 Karle til det samme Arbejde. 3. Februar »aag« 22 Mænd fra Haarup Tømmer, som var hugget til Blokvognen. 7. Febr. 15 Linaa Mænd ager Tømmer fra Haarup Skov til samme Blokvogn. 10 hjalp Hjulmanden.

— — Det er store Drifter, som jages i Arbejde. Maaske har de ikke hver for sig bestilt ret meget, men Tiden maatte de i al Fald tage fra deres eget Arbejde.

— — Hoveriet i Fischernes Tid har som sagt, ikke været mindre. I Tingtrætterne mellem dem og Bønderne i Linaa Sogn henvises stadig til, at det overstiger, hvad de var vant til at yde Kronen.

1667 har Chr. Fischer noget før Valborg Dag Bønderne for sig paa Silkeborg og forestiller dem, at da Ladegaarden „er saa ringe“, og de giver og gør saa lidt, maa de op med baade Arbejdsdage og Arbejdspenge. Han forlanger det sat op med 6 Rdlr. og 6 Dage af hver Helgaard eller 8 Rdlr. i alt og saa Fritagelse for Arbejdet.

1669 er det galt igen. Niels Rasmussen, Møllerup, møder i Retten paa sine Sognemænds Vegne, og med Vidner beviser han, „at di Lenno Sognemænd som gjøre reiser och Arbeid for Chr. Fischer til Silkeborg di gjør nu — [utydeligt] — dobbelt saa møgidt arbeit och reiser for beemeldte Chr. F. baade med pløyning och harven som och høsten, tømmer reyser, lang och stackedt Reyser med ellers andett mier baade Kiørendis och gaaendis som paabydes och befaller end som haffer gjort paa en 31 Aars tid hand boede i forn Mollerup i forrig Kong. May.

velbyrd. Hr. lensherres tider som da i bemeldte 31 Aar gaff ingen arbejdspeeng och ingen blef begierdt aff dennem“.

„Desligeste vandt ved lige soren Eed Rasmus Pedersen Leno, at mindes i 60 Aar (det samme Forhold), Rasmus Sørensen ibid i 24 Aar, Jens Jensen Mollerup i 18 Aar.“

Tillige vidnede Søren Simonsen „bodfoged“ (Budfoged = den der tilsiger Folk til Hoveri. Stod under Sognefogden. Gik rundt i Byen og sagde: „Hov — hov“) i Leno, at han har været „bodfoged“ i 30 Aar, og i disse tre Aar har han tilsagt dem, saa tit han er befalet, langt tiere end i „førig (forrige) lensmends tider“ paa Silkeborg. Ogsaa da han var hjemme hos sin Fader „i langsommelig Tid“, gjorde de ikke halvt saa meget Arbejde til Silkeborg „som siden Chr. F. bleff lennet megtig“.

Stevning til dette Retsmøde, hvori Bønderne kraftigt protesterer, er forkyndt af Enevold Lauridsen, Mollerup og Søffren Søfrensen, Laven „for Silkeborg Port for Chr. F. og hans Ridefoged Chr. Christensen og talde mundlig med „Poudmanden“ (Podemanden = Gartneren) og Ladefogden“.

Protesten synes ikke da at have virket, thi i 1669 kommer Sagen atter for i Forening med noget andet. Chr. F. stævner for Langhalm at tække Lade-gaarden med. Og hans Ridefoged, som stadig repræsenterer ham, møder med et kongeligt Brev, som skal udvise, at Bønderne tidligere har leveret Langhalm: 1 Helgaard 3 Traver 1 Halvgaard 1½ Trave. Bønderne faar en Frist paa 15 Dage „ellers Induisning med Nam oc vordering“ (Udpantning).

Sognemændene sværger — hvad de jo i den Tid gjorde for et godt Ord ved ethvert Retsmøde — at

de aldrig har leveret noget Langhalm til Ladegaarden. Heller ikke deres Fæstebrev siger noget derom. Og det oplæses i Retten. Brevet siger tydeligt nok, at Fischer ikke maa paalægge Bønderne nogen usædvanlig Ydelse.

Under denne Sag kommer Arbejdspengene og det personlige Hoveri atter frem.

Niels Rasmussen optræder igen paa Sognemændenes Vegne og vidner bl. a., at de nu af Rejser og Arbejde gør 3 Gange saa meget som i Kronens Tid.

Det synes, at Bønderne har faaet Chr. F. bremset (se andetsteds).

1676 er der atter Klage for Retten over Chr. F. Han har ifølge Vidner fra Laven, Linaa og Skjellerup Mænd, ladet Skoven paa Frydensbjerg og Abildhaugen — Bankerne lige østen for Silkeborg — Frydensbjerg-Navnet bruges endnu — „ophugge, rent oprydde, pløje og saa, omhegne med store Egestaver og Egeklau“. Dette Stykke Skov har Bønderne selvfølgelig maaattet rydde og indhegne, og det har givet dem en hel Del nyt Hoveriarbejde. De paastaar ikke at have været forpligtet dertil, da Ladegaardens Mark ligger paa den vestre Side af Møllebroen, og dette ligger paa den østre.

Ogsaa Daniel Fischer — Broder til Chr. F. — synes Bønderne at have haft noget svært ved at holde sig fra Livet.

Chr. Fischer paa Lavengaard — en Brodersøn af Daniel F., bekendt for sin Vildttyvesag — har ogsaa nogen Strid med sine Bønder i Laven „for ulydighed och modtvillighed med arbejde og plidtzgierning“. — — I den foran omtalte Hoff'ske „Efterretning“ af 1791 meddeltes om Hoveriet til Silkeborg efterfølgende for hver Plov (hver Gaard).

	Pløje- Dage	Spand- Dage	Gang- Dage
Til Markernes Pløjning og Harvning . . .	7		
— Gødningen udkjøre og paa Ageren at udsprede.....		3	4
— Kornet at høste, binde, hiemkiøre og i Laden fratage.....		3	11
— Sæde Ruget at Tærseke.....			1
— at tærseke og kaste det øvrige Korn for hvilket nu gives Penge, nem- lig 1 Rdlr., ville behøves.....			13
— at rense og paa Loftet indbringe Kornet.....			5
— Engens Rensning.....			1
— Engene at slaa og for saavidt be- høves at græsses.....		1	11
— at rive Høe.....			4
— Høet at hiemkiøre og fratage.....		1	2
— at blande Gødning og Strøelyng der- tel at hiemføre.....		$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
— at køre Strøelyng i Folden og Møgen der at sammenkaste.....		1	1
— at slaa Lyng til begge Deele.....			1
— at grave, stakke og hiemføre Tørv til Brændsel.....		1	4
— at sætte Fauen Træ.....			1
— at hiemagge det.....		1	
— at klyve det.....			2
— Gaerdernes Lukkelse og Vedligehol- delse.....		1	2
— Vandgrøfters Rensning.....			1
— at skovle og sammenkaste Møg i Gaarden.....			1
— at hugge og filte ¹⁾ Gavnings-Træe og Tømmer til Gaardens Fornøden- heder og samme at hiemføre...		1	1
— Gaardens Tækning.....		1	2
— Materialiers Hentelse fra Kiøbstenen naar behøves.....		1	
— Kornets Udførsel til Horsens, Aar- hus eller Randers, hver Rejse an- sadt til 1 Spand Dag.....		3	
(Undertiden behøves ingen)			
Ialt af hver Plov...	7	18 $\frac{1}{2}$	68 $\frac{1}{2}$

¹⁾ Kan betyde: ¹⁾ dyngge sammen, ²⁾ hugge en Træklods firkantet.

Gaarden raader over 67 Plove (Fra Haarup, Skjellerup, Laven, Mollerup, (Linaa er udgaaet af Godset) Voel, Virklund, Them, Paarup, Tolstrup, Lindgaard, Tømmerby, Hjortsballe), hvilket giver ialt 469 Pløjedage 1239½ Spanddage og 4589½ Gangdage.

I Sæde-, Høe- og Kornhøst kan af hver Plov forlanges om Ugen 2 Spanddage og 3 Gangdage. I den øvrige Tid: 1 Spanddag og 1 Gangdag.

Som oplysende Efterskrift til denne Redegørelse tilføjes:

»Det som saaledes er anførdt om Hoveriets Bestemmelse, forstaaes alleene om Gaardens sædvanlige Hoveri. Kiørsler og Arbejder til en Hoved Reparation paa Gaarden eller til Opbyggelse af de Bygninger, som med ulykkelig Ildsvaade paa Gaard eller Godset (: den Gud i Naade afvende) maatte behøves til Fornødenhed, og efter Bøndernes Lejlighed burde billig uden Indskrænkelse til foranførte Hoveri kunde kræves af Bønderne«.

— — Et Plus til Hoveriet har Bønderne faaet i Dæmpelsen af Sandflugten ude paa Silkeborg Hede mod Øst.

Hvor nu tæt og frodig Naaleskov, mellem Nordskovens Bakkerækker, Haarup og Skjellerup Bakker og Gudenaalen, breder sig, var fordem gennem mere end hundrede Aar Sandflugt (se foran).

I min Barndom, da jeg ofte gik Vejen mellem Linaa og Silkeborg, var Sandflugten vel standset, men Terrainet viste tydeligt, hvorledes det i sin Tid havde føget her. Hele Strækninger laa med lave Sandklitter, bevoksede med Klittag, Lyng, Vidjer, Revlingeris o. s. v. Kun et enkelt Sted hævede sig en lille Plantning af østrigsk Fyr. Først da man begyndte at plante Bjergfyr, blev det nøgne Sand solidt

dækket. Det hed dengang Silkeborg Hede. Navnet er uddød nu, da Heden er bleven Skov.

Hvornaar begyndte denne Sandflugt?

Et af Birkeretten 1739 beskikket Syn over Tilstandene paa Silkeborg Hede, bestaaende af fire Mænd — to fra Kilsgaard og to fra Skovsrod — siger, at de har forhørt sig hos de ældste i Haarup, og de har forklaret „at det ungefær kand være 45 Aar siden (altsaa ved Aar 1694) da et skarnagtigt Menneske uden nogens Tilladelse satte Ild paa Lyngen og Heden og ved at det afbrændte saa dybt ned i Jorden har der ingen Lyng kundet vokse, hvoraf Sandflugten Aar efter anden siden mere og mere tiltagen“.

Synet paa Sandflugtens Udstrækning, der overværedes af Regimentsskriver Moldrups Fuldmægtig Mogens Friis og Birkedommer Johannes Snell fortæller, at det ifølge Haarup Bymænds Forevisning saa saaledes ud:

»Sandflugten begynder ude Vester mod Skoven og heeden til Silkeborg Lild Sø Birker kaldet og er alt tiltagen med flugten langs og i Haarup Byes heede og fædrift udi Østen og Nordøst ind udi Haarup Skov og noget over paa næstliggende Skiellerup Byes Grund til Troldals Bacher, der befandtes ved Aftraad (Afskridtning) i Længden 3200 Skridt eller 1600 Favne, Bredden fra Haarup Skov Synder Side til nord udi Byens heede, som grænser moed Aaen, der gaar fra Silkeborg til Resenbro, er ligesaa aftraaden og var 1332 Skridt, som gjør 666 Favne, hvorpaa Grunden over alt findes saa beskadiget af fløje Sand, at der allerede er lidet, og snart intet enten Græs eller Lyng til nogen Nøtte uden paa nogle de højeste Backer, hvor Sandet icke kan stilles«.

Der forklares, at det er Haarup Bys Kvæg, som gaar i denne Udmark, til stor Skade. Og der er Fare for, at det ikke alene skal brede sig ind over

Haarup Bys øvrige Jorder, men ogsaa begynde at dække Linaa og Skjellerup Byjorder, „som det sigter efter, om ingen raad faaes dertil“. Men „for-nemmelig er Haarup i fare som fløj Sanden nu er 4—5 favne nær paa Aggerlandet“.

Ellers berettes:

»at udi stærk Storm skal Sandet reise sig saa høit, at det overflyver Haarup Byes Agger Jorder og længere, ja, at det en fjerding Vej derfra kand ses. Hafde Skoven og Backerne som ligger Østen for Sandflugten hvor det med Nord Vest Vind oppustes, icke taget imod Fløjsandet, hafde Haarup Mark alt haft en stoer Skade. Foruden er det befunden deels Stæder i Skoven at nogle gammel Træer er rent til-gaaet hvor fløjsanden har tagen Sted, idet at ikun lidet af trætopperne er at se og deels Stæder opgaaet midt paa træerne, nogle Stæder mindre, og overalt i Skoven ligger Sanden overfløjet ligemed Lyngtopperne, ved den Vester-heede, hvor Sandflugten har taget Begyndelse, befindes der af Grunden er bortfløjet $2\frac{1}{2}$ a 3 Allen dybt neer i Jorden, som er set paa nogle Jordbanker, som er efterladt og ey af sandige Materiale, hvor Sanden er frafløyet«.

Saavidt man af den utydelige delvis bortsmulrede Skrift kan forstaa, har Sandflugten ikke været saa hæftig ude ved Resenbro.

Paa Spørgsmaal om, hvad der er at gøre forat dæmpe Sandflugten, svares ret oplysende, at man vil kunne saa „Strandhaure, Klittetag maarhalm eller slige Ting“, „men

slutteligt kand sligt ingen Roelighed faae til fremvækst formedelst den mengde af Dyre og Vildsvin, der findes i Skoven, og som icke er mulig at holde derfra, og naar saadant ingen freed for traad eller vraad (Overtrampen og Roden) kunde have, bekommer Vinden atter sin — — — [utydeligt Ord] med Sandets Borttagelse, og at age Jord eller Dynd der-

paa ville blive fast umulig, thi ved Sandflugten langvejs omkring kunde sligt icke faaes, formedelst der falder ey andet end den største Part Lyng heede Skov Krat Agger og Engjorder og kunde ey giøres med mangfoldige hundrede tusinde Læsser«.

— — Man har altsaa anset Standsningen af Sandflugten for umulig.

Senere op i Tiden — hvornaar ved jeg ikke — har man dog tyet til Plantning af Marchalm og Klittag o. lign. Gamle Folk fortalte i min Barndom, at de havde været tilsagte visse Dage af Aaret til at møde paa Silkeborg Hede og arbejde med Plantning af dette.

Og man naaede da ogsaa, som foran omtalt, at faa Sandflugten standset. Men da var formentlig Hjortenes og Raadyrenes Tal stærkt aftagen, og Vildsvinene forlængst udryddede.

— — Adskilligt Hoveri-Arbejde maatte de Linæa Bønder ogsaa lægge paa Jagterne i denne skovrige Egn, baade i Kongernes og senere Besidderes Tid.

Der foreligger, især i Tingbøgerne, adskillige Vidnesbyrd om, at Vildtet gjorde stor Skade paa Bøndernes Marker. Der er saaledes et fra 1736, der fortæller noget om Vildsvinene.

»— — Paa Selliager« — ved Virklund — »er den fierte Part af Græsningen fordervet«. En Del af »Vraadet« (Oprodingen) er sket »sidste Nat«, saa de kunde se Sporene af Svinene og afgøre, at det ikke var de tamme Oldensvin, men deres vilde Frænder, som havde været paafærde. Det var her en Flok paa 30 Stykker. »Selliager er den Bedste Græsning af det saa kaldede store Kaabels (Kobbel) Græsning«.

Silkeborg Boere (?) Mark, »saavit som Aggerlandet og Agger Jorden Breder sig er den 3die part af Græsning ødelagt og uden nøtte at sætte Fæe paa dessen Græsning«.

Synet har aldrig set en Mark saaledes rodet til. Og det

klager »vemodelig« over, at Bøndernes egne Marker og Enge tilføies daglig og ubodelig skade, mere end »deres afgifter til Kongen kand bedrage«.

I »Lille Kaabel« er der særlig sket Skade »paa Frydensberg, hvor ogsaa en half snes agere var omvraad«.

Ogsaa Dyrene klages der ofte over. Ikke mindst over deres Ødelæggelse af Hegnene:

„— — Dyrene bryder dennem ned, selv om de er nok saa faste og høje —“ siger et Syn.

Hvis Jagterne paa det „ædle“ Vildt var gaaet ud paa at udrydde dette, havde Bønderne vel vist større Villighed til at møde. Men det var ikke Meningen. Det gjaldt jo fremfor alt at bevare det. Og Fornøjelsen ved Jagten var udelukkende paa Jagtherrens Side, ligesom Udbyttet ogsaa gik Bøndernes Næse forbi. De bare klappede og slæbte det dræbte Vildt og Jagttøjet bort. Man forstaar saa godt, at de søgte at skyde af sig, hvor de kunde.

De blev trommet ud af Sognefogderne — Kvinderne blev der ogsaa lagt Beslag paa — undertiden flere Dage i Rad. Og Jagterne var, navnlig i Frederik II.s og Christian IV.s Tid ret hyppige.

Jeg gengiver her, efter Tingbøgerne, en Efterslet fra en Rævejagt som blev holdt 4.—6. Marts 1702.

Jens Hagensen, Linaa, vist Selvejrbonde og Broder til Mølleren i Ry Mølle, Johan Hagensen, og Farbroder til Mølleren i Silkeborg Mølle, Hagen Johansen, stævnes for Retten af Kongens Hofjægermester de la Roche til Nygaard.

Af Forhørene i Retten synes det at fremgaa, at Hofjægermesteren mistænker Jens Hagensen for, at han har undladt at sende en Klapper til Jagten. Men det bevises, at han efter Tilsigelse af Byens Sogne-

foged har ladet sin Gaard repræsenterede ved sin Pige: Johanne Andersen ved „sidste Refue Jachten, da Almuen af Folket samlede i Haarup“, og at hun mødte om Morgenen tidlig „med de andre Jagtfolk begge Dage“. Det vidner og besværges, „med opracht finger“, Gertrud Nielsen, Christen Christensen, ja, det ganske Linaa stod med oprakt Finger i Jens Hagensens Favør.

Hofjægermesteren — som maaske har haft et lille privat Horn i Siden paa Storbonden —, mener saa at kunne tage ham i en anden Forsømmelse. Han har ikke mødt med Vogn at køre „Hans Mayest. Jagttøj“ bort.

Jens Hagensen, som selv møder i Retten, paastaar imidlertid, til sin Retfærdiggørelse, „at Tilsigelsen er ikke siden 7. Nov.“, da han sidst kørte, „gaaet lovlig Sognet rundt.“ Det vil altsaa sige, at Rækkefølgen, i hvilken Tilsigelserne skulde ske, er ikke bleven overholdt. Desuden paastaar han, at Sognefogden neppe er i sin lovlige Ret til at tilsige ham — som Selvejer formodentlig — til disse Kørsler. Han nævner andre Selvejere, som gaar fri for disse Ægter: Enken Gertrud Nielsen, Linaa, Laurs Nielsen, Mollerup (den under Boerne omtalte rige Bonde) og Christian Fischer til Lavengaard (Slægtning af Daniel Fischer paa Silkeborg).

Sognefogden fremholder herimod, at Jens Hagensen er lovlig tilsagt, da han var mellem de ti Ægtkørere, som Skovrider Holger Michelsens „Seddel“ (Ordre) lød paa. Og desuden kan han ikke side stille sig med de tre af ham nævnte. Gertrud Niensens Gaard, som nu beboes af Cornet Gotfred, har tidligere „Oberst Preen beboet i mange Aar, och

siden ingen reiser deraf gaaen“. Laurs Nielsen er „effter Sessions Herrers Befaling fritagen“ for disse Kørsler. Og Christian Fischer „er proprietæri och af ingen foget nogensinde tilsagt“.

Jens Hagensen undgaar derfor ikke at blive idømt en Mulkt for sin Forsømmelse. Men da han ikke betaler den, sender Hofjægermesteren sin Tjener, Nicolai Germadt, at „pandte“ J. Hagensen. Tjeneren træffer ham ikke hjemme, men gaar ikke desto mindre ind i hans Gaard og Stue og tager som Pant „Husbonds Trøie med Sølvknapper“.

— Men det var ikke blot overfor de „fine“ Jagter — Dyre- og Vildsvinejagten — at Linaa — og andre — Bønder viste afgjort Uvilje til at deltage. Ogsaa overfor Ulvejagterne, som blev paabudte fra oven, var man tvær og vrangvillig. Og disse skulde dog synes i højere Grad at kunne paaregne Almuens Interesse.

Ulvne var vel i det meste af det Tidsrum, disse Afhandlinger omfatter, noget af en Landeplage. Ikke mindst i Skovegnene omkring Silkeborg.

Jeg har i Afhandlingen om Skovene fortalt lidt om Ulvenes Angreb paa Vildtbestanden. Husdyrene gik selvfølgelig heller ikke Ram forbi. Ja, de angreb — vel især i Vintertiden — ogsaa Mennesker.

I „Jyske aabne Breve“ meddeles i 1648, at Jens Bertelsen Ulff bliver „fri for halff Skatt“ fordi han for nogen „tiid siden aff en Ulff er bleffuen Bidt och lemlest, huor offuer hand en god deel aff sin formue paa badskere¹⁾ haffuer tilsadt“.

Det blev nødvendigt at udsætte Præmie paa hver

¹⁾ Badskær = den Tids Læger.

dræbt Ulv. Ulvebælgen skulde, som ogsaa fortalt, ophænges ved eller paa Tinghuset og forevises i Tinget, før Præmien udbetaltes.

Det vrimler i Tingbøgerne af skudte eller fangede Ulve.

I 1703 meldes, at Jens Andersen Høg, Haarup, fremviste for Retten en gammel Ulf, som han havde skudt i hans Gaard. Begierde efter Forordning at maatte faa Betalling. 1711 fremviser Søren Jensen, Haarup, for Retten 5 Ulveunger, han havde fanget i Haarup Skov. Jens Høg skyder igen 1715 en »Ulf ved sin Gaard, som Julle helligt forestod«. 1720 stiller Anders Pedersen og Rasmus Nielsen af Haarup med 8 Ulveunger, »som ved Thinget blev ophængt«.

Det synes af Linaa Sogns Skove, særlig at have været Haarup Skov, Ulvene havde Tilhold i, den stod jo ogsaa i direkte Forbindelse med Silkeborg-Skovene, ja, var jo egentlig en Del af disse.

Men rundt om i Egnen, fra Sjelle, Galten, Skandrup, Gjærn, Laasby, Sorring, Søballe, Virklund, Ry, Salten, Them, Jaungyde, Alling o. s. v. er der skudt af disse graa Bæster.

Skovfoged Peder Knudsen af Ry har i 1720 skudt »en gammel Ulf og ti Ulfue unger i Rye Skoue, huilket blef af skaaren af hver det høiere forben paa det de icke paa andere Steder skulde betiene sig af dem«. Skovrider Christoffer Soetmann i Jaungyde tog »11 lefvende Ulfunger« og bragte dem til Birkedommer Snell i Høver. Skindene blev hængt i en Eg udenfor Birkedommerens Port indtil Tingdagen, da Hvalpene ikke kunde leve saa længe. Skovrider Sr. Chr. Poulsen i Ejer bemærker om en Ulv, han havde skudt, »at Same Ulf var stoer och gammel«. Peder Dyr i Alling med flere har dræbt »en gammel Ulf med Øxe och boes hager i Alling Skou, da de fich ham dreven i en Aa«. O. s. v., o. s. v.

Enkeltmandskampen mod Ulvene kan følges langt op i det attende Aarhundrede.

Denne var imidlertid ikke tilstrækkelig til at sætte Bom for Ulvenes Hærgninger. Regeringen maatte gribe til kraftigere Midler end den ovenfor omtalte Præmiering.

„Jyske aabne Breve“ viser saaledes, at der i 1677 ansættes en Ulvejæger for Jylland og Slesvig. Han hed Johan Teutzer. Instruksen lyder saaledes:

- 1) — — hand skal dependere af vores Jægermester — —
- 2) Hannem skal være tilladt at skiude oc fange alle Ulfver med sit Jagt-tøyg, som hand self paa sin egen omkostning skal forskaffe oc pengene dertil først forskiude.
- 3) Dersom nogen af vore undersaatte være sig af adel eller andre proprietarier af hannem begiere, at hand effter ulfve paa deris eyendom ved deris tienneres hielp skulle Jage, da maa det være hannom frit tilladt, dog at det skeer med Jægermesterens Videnskab.
- 4) Vore Amtmænd oc Amtsbetiente, hvor hand i bemeldte Jylland oc Slesvig wilde effter Ulfve Jage, skal assistere hannom med folch och wogen, Jagttøyg at føre.
- 5) Skoufrideren oc skouf Fogederne skal ved samme Jagt i Person self være tilstede.
- 6) Hannem bevilges for huer ulf hand endten self skyder eller ved hans Jagt af andre skudt bliffuer udj det herret som det skeer at maa niude af huer gaard udj samme herret Toe skilling danske.
- 7) Hand maa oc self beholde alle ulfve skind.
- 8) Maa hand oc hafve fri waaning paa Jæger Gaarden ved Skanderborg oc niude fri Ildebrand som andre vore Skoufridere — —.

Hoffuetquarteret for Malmøe c. 14 Junij 1677.

Men selve Ansættelsen af denne Over-Ulvejæger synes ikke at have haft den forønskede Virkning. Der foreligger en Skrivelse fra Cancelliet fra 1685, som baade understreger Nødvendigheden af kraftigere Forholdsregler overfor Udyrene og tydeligt fortæller, at Befolkningen skulde næsten drives til Jagterne.

Skrivelsen lyder saaledes:

»Gør alle vitterligt at efftersom Vi allernaadigst kommer i erfaring, hvorledis det Højligen skal vere fornøden at Ulve Jagten i vort Land Nørre Jylland med størrer Krafft her-effter, end som hiid indtil er skeet, vorder fortsat, da til den disbeder Befordring have Vi allernaadigst for got be-funden at bevilge oc anordne, saasom Vi hermed bevilger oc anordner, at det maae oc skal være Voris Jægermester frij tilladt at jage effter Ulve over alt der i Landet uden nogen forskiel paa hvad Bond oc Grund det oc kunde Vere, oc skal saa vel Proprietarierne som Voris Amtmænd oc Amts Betiente paa alle de Steder, hvor Jagten Passerer effter Jægermesterens skriffelig Begiering, vere tiltrengte uden op-hold oc forsømmelse at forschaffe saa mange frij Bønder-vogne med tilhørigte heste, som til Lapper (?) oc Jagttøyet fra een sted til een anden at føre giøris fornøden, oc ellers Voris Jagtbetienter i paakommende Nødsfald med Folck oc andet tilbørligen at assistere, oc saafremt nogen herimod skulle findes Gienstridig eller oc af motvillighed udeblifve, skal de effter Jagt-ordinancen saasom forseelsen er til, med Penge straf ansees. Herforuden haver oc bemeldte Voris Amtmænd, een hver j sit Amt at anbefale alle de Nat-mænd¹⁾ der j findes, at de under Høj Straf føre alle Ludere²⁾ til de Stæder, som dennem anvist vorder, och icke lader dennom her oc der ligge, ej heller tager deris hunder med sig paa saadanne stæder, eller understaar sig nogen hinder-lighed oc Luderen at begaa, saa at Ulvene derved ej skulle ville trave — —«.

Hafn 26 Dec. 1685.

Man hører af og til om store Ulvejagter. Saaledes fortæller Tingbøgerne om en, der holdtes i R y S k o v d. 6. Dec. 1727, ledet af Skovfoged Rasmus Fog i Salten.

1) Rakkere. De bortførte menneskeligt Skarn og Aadsler og besørgede i det hele taget det Arbejde, der ansaas for uærligt.

2) Aadsler.

Jeg dvæler et Øjeblik ved denne Jagt, baade fordi den har gaaet hen over et i vore Dage meget besøgt Sted, og fordi den tydeligt viser, med hvilken Modvilje, Folk gik med til disse Togter mod Ulvene.

Det synes, som her har været samlet en Mængde Mennesker sammen. Der var Mænd fra Træden og Møldrup og Yding vel mindst et Par Mil fra Ry.

Jeg lader Vidnerne tale.

Disse beretter, »at da folkene var af deelt til at drive jagten, som stod i himmel bierrig dæl og skulde gaa op ad himmel bierrig Kiold, gik folckene til sammen och ville skonne (skaane) sig for at gaa op ad de høie backer. Da Rasmus Skoufoged det fornam, kom hand Ridende, sagde til folkene di Skulde gaae over backerne som de var afdeelt til«. Han sagde det med »Raabende Røst«. Hvis de ikke gik, »skulle de faae Skam, huorpaa de smaa och fleeste skiltes ad och løb, men Dragounerne Hendrich Hendrichsen och Didrik Johansen fra Træden gik sagt med endeel flere, och Skoufogden spurte H. H. ad, om hand ville icke gaa, da svarte Hendrich Dragoun: ieg veed ieg har icke sagt ney endnu, og derpaa Reed Skoufogden til ham och gaf ham nogle slag af hans hertsfenger, och Dragounen vendt sig til Skoufogden och sagde: dieflen Regier Jer hvij Slaar i mig, hvad har ieg giort ved Jer, och Skoufogden vendte sig och Red til Dragounen igien og sagde: bander du mig din hundsfot och Skurch da skal dieflen Regiere dig, ieg skal huge ørene af dig, och i det same gaf Skoufogden ham atter nogle Rap af sin hertsfenger flade, och Dragounen Hendrich Rykt sig lidt tilbage og slog til Skoufogden med en stor Stage, hand hafde i haanden med en Klump paa Enden, saa hans tobaks Pibe fløy ud af hans mund och blodet flød hannem ud af munden saa sterk, som det hafde verit udtappet, saa hand maatte stige fra hæsten gaae och gabe for at lade blodet flyde och kaste det fra sig«.
